

УДК 314.8 (497.113 Панчево)
Оригинални научни рад

ПАНЧЕВО - СТАНОВНИШТВО -
ИНДУСТРИЈАЛИЗАЦИЈА
M = 9977

Радмила Милетић *

ПРОМЕНЕ ЕКОНОМСКЕ СТРУКТУРЕ СТАНОВНИШТВА ОПШТИНЕ ПАНЧЕВО ПОД УТИЦАЈЕМ ИНДУСТРИЈАЛИЗАЦИЈЕ

Извод: С обзиром да се индустрија у геопростору појављује као значајан фактор трансформације околног простора у раду је разматран аспект промена економске структуре становништва под утицајем размештаја и развоја индустрије. Процес индустријализације приказан је кроз фазе развоја индустрије на подручју општине Панчево а карактеристике и промене економске структуре становништва дате су у периоду 1961-1991. година.

Кључне речи: индустрија, становништво, економска структура, активност, делатност, интензитет промена.

Abstract: Since in geospace industry appears as an important factor of transformation of surrounding space, the work reviews the aspect of changes in the economic structure of population as a result of industry deployment and development. The process of industrialization is given through the industry development phases in the area of Pančevo municipality while the characteristics and changes in the economic structure of population are given for the period of 1961-1991.

Key words: industry, population, economic structure, activity, occupation, changes intensity

Теоријско-методолошка разматрања

Својом развојном снагом (економском снагом и брзином развоја), индустрија је постала основни покретач савремене трансформације друштва, као и један од најинтензивнијих фактора мењања географског простора (с позитивним и негативним утицајем).

Разматрање проблематике индустријализације и њен утицај на поједине елементе простора предмет су проучавања великог броја истраживача из разних научних области: економије, географије, социологије, урбанизма, политичких наука и сл. На просторима бивше и садашње Југославије овом проблематиком се бавио релативно велики број географа, од којих ће у овом раду бити наведени само неки: Васовић М. (1977), Вељковић А. (1983, 1997), Вришер И. (1977, 1979),

* Радмила Милетић, истраживач, Географски институт „Јован Цвијић” САНУ, Београд.

Грчић М. (1990, 1993, 1994), Клеменчић В. (1980), Лутовац Милисав (1967), Лутовац Момчило (1973), Марић Ђ. (1991), Зековић С. (1988), Николић С. (1966), Обрадовић Љ. (1991), Пак М. (1979), Фелетар Д. (1979, 1983, 1985) и многи други.

М. Grčić (1990) наглашава вишезначност појма индустријализације - као стање исказано преко степена индустријализације које означава статично стање развијености индустрије датог простора у одређеном временском пресеку и као процес индустријализације који означава кретање, развитак у одређеном периоду времена. Други начин дефинисања појма индустријализације јесте структурни. Индустријализација представља однос (или удео) индустријске активности у укупној активности становништва; чији статички аспект приказује стање показатеља који карактеришу степен индустријализованости у датом простору, док динамички аспект показује промене показатеља степена индустријализованости у неком временском периоду. Како истиче М. Грчић (1994) процес индустријализације се може географски интерпретирати као територијално ширење индустрије у светлу развоја индустријских предузећа и промена структуре делатности активног становништва. У ширем смислу, овај процес не означава само настајање, развој и ширење савремене индустрије него и преображај који тај производни скок проузрокује у целокупном привредном и друштвеном животу и изгледу предела.

Индустријализацију D. Feletar (1985) дефинише као утицај индустрије на мењање географског простора, са свим својим комплексним позитивним и негативним последицама, односно, процес увођења индустрије у простор с последицама у физиономском и функционалном преображају; издвајајући 5 група односа процеса индустријализације и околног простора: 1. *однос индустријализације и становништва* (промене у просторном распореду становништва, промене у социо-економској, квалификационој и школској структури становништва, густини и карактеристикама насељености у урбаним просторима, особине дневних и сезонских миграција индустријских радника...); 2. *однос индустријализације и развоја насеља* (индустрија је главни генератор урбанизације и главна потка у стварању већих насеља и мегалополиса, тј. фактор стварања новог типа насеља); 3. *однос индустрије и других привредних и непривредних грана* (изазива промене у пољопривредној производњи, развој разних облика промета и других делатности); 4. *однос индустријализације и човекове околине* (развојем и размештајем индустрија изазива бројне сукобе нарушавајући квалитет појединих елемената животне средине); 5. *однос индустријализације и просторног планирања* (адекватно просторно планирање подразумева познавање законитости настанка и ширења ужих и ширих индустријских регија).

А. Вељковић (1997) разматра двојаке и двосмерне веза индустрије и околног простора. Као фактори размештаја, рада и развоја индустрије испољавају се многи елементи околног геопростора (природни, популацијски, изграђени, функцијски), док с друге стране, индустрија преузима улогу фактора у околном простору изазивајући промене у привредној структури одређеног простора, у размештају и концентрацији становништва, у структури мреже насеља, у структури коришћења простора као и промене карактеристика природног комплекса. Односно, индустрија својим развојем и размештајем изазива промене у функцијско-просторној, популацијско-просторној и морфолошко-просторној структури дотичног подручја. А. Вељковић издваја два стадијума трансформације околног простора у коме се изражава непосредни или посредни утицај индустријско-просторних јединица (ИПЈ) у зависности да ли су ефекти утицаја остварени у току процеса изградње и функционисања ИПЈ или у току њеног даљег значајнијег развоја и ширења. У првом стадијуму, испољавају се ефекти непосредног утицаја индустрије приликом изградње ИПЈ и почетка њеног функционисања (радови на припреми терена за изградњу, стварање нове индустријске зоне, инфраструктурних елемената, неки елементи утицаја на животну средину, ређе нова насеља; интензивирање саобраћајних веза услед појачаних токова становништва и материјала...). У другом стадијуму трансформације околног простора испољавају се ефекти непосредног и посредног деловања ИПЈ која се јавља као пол развоја и агломирања и која може изазвати појаву секундарних полова просторног развоја и агломирања, који условљавају значајне промене у функцијској (развој привредних и непривредних делатности), популацијској (пораст становништва, запослених,..) и морфолошкој структури простора (нова стамбена насеља). Ове промене изражене су, пре свега, у насељима ближним полу развоја, као и у насељима удаљенијим од општинског центра (кроз процес деаграризације, пораста броја дневних миграната, појачане стамбене изградње праћене изградњом објеката инфраструктуре).

У овом раду биће разматран аспект промена економске структуре становништва (као део популацијско-просторне структуре) под утицајем индустрије.

Фазе развоја и значај индустрије у општини Панчево

Индустријски развој у Војводини у другој половини 19. века у великој мери је зависно од политичких односа између Аустрије и

Мађарске. Стратешки циљ аустроугарске монархије је био развој индустријске пре свега на подручју Аустрије, док је циљ мађарске економске политике био је индустријализација уже Мађарске с тим да Војводина остане изразито аграрни рејон са индустријом локалног значаја. Отуда је индустријализација Војводине почела знатно касније од околног простора (окожења). Масовније подизање млинова, куделара, шећерана, кланица, циглана, фабрика (радионица) металопрерађивачке струке остварен је крајем 19. века и уочи Првог светског рата. Сличан индустријски развој¹ се одвијао и на подручју општине Панчево. Почетак индустријализације града Панчева датира из 1722. године (када је изграђена Пивара), потом занатска радионица за израду сапуна (1886. године), Фабрика скроба "Јабука" (1897. године). Значајан подстрек развоју индустрије допринела је изградња железничке пруге Панчево-Зрењанин 1894. године и Панчево-Вршац 1896. године.

У међуратном периоду (1918.-1941.) привредни, а тиме и индустријски развој Панчева и околине дешавао се у измењеним политичким и државно-административним условима и све више је усмерен ка Београду; нарочито након 1935. године када је изграђена железничка пруга Београд - Панчево, као и два моста преко Дунава и Тамиша. Тако је подунавски део југословенског Баната ушао у гравитациону сферу Београда и сав даљи привредни развој, нарочито панчевачког подручја, коинцидира са урбаним и популационим растом Београда. У том периоду изграђено је десетак производних погона и радних организација: фабрика стакла, фабрика сијалица, намештаја, авиона "Утва" (основана 1937. године у Земуну а у Панчево је пресељена 1940. године), предузеће за прераду кудеље и памучног предива, "Бродоремонт" настао из Бродарска ремонтна радионице, индустрија грађевинског материјала "Конструктор" која је са радом почела уочи Другог светског рата, Прва подунавска предоница памучних предива "Трудбеник" у Панчеву и фабрика тестенина "Војводина".

После другог светског рата (1945-1960. године), приступило се обнови постојећих предузећа и изграђено је неколико нових: из предратне машинске радионице у Качареву настало је машинско ливничарско предузеће "Банат" које мења назив у "Милан Премасунац"; основана је индустрија обуће "Панчево" као радионица за израду еспадрила; фабрика текстилне индустрије "Банаћанка"; индустрија намештаја "Гај" настала из предратне фабрике дрвне индус-

¹ Развој индустрије на подручју општине приказан је на основу података из неколико публикација: Илић Ј. (1967, 1984), Шијачки Љ. (1987), Група аутора (1953), Група аутора (1988), Група аутора (1996).

трије Антоновић; индустрија хемијских производа "Панонија" која је настала из занатске радионице за израду сапуна; производња обуће "Иво Курјачки"; "Крзнара"; гумарска индустрија Панчево; и штампарија "6. октобар" (прерасла из "Научне књиге" која је настала спајањем две мање штампарије "Народне штампарије" и "Просвете").

До нагле експанзије индустрије дошло је у периоду 1960-70. када су подигнуте Азотара; Рафинерија нафте Панчево; Пољопривредно-индустријски комбинат "Тамиш", у оквиру њега млекара, фабрика сточне хране "Јединство"; текстилна индустрија "Новитет" која је настала спајањем занатских задруга "Тамиш" и "Јединство". У том периоду изграђен су капацитети метало-прерађивачке индустрије "Мишел-опрема" и "Мишел-прехранбена опрема" а остварена су и значајна улагања у реконструкцију појединих већ постојећих индустријских капацитета.

Период од 1970-1980. године карактерише интензивна изградња производних објеката у оквиру постојећих комплекса али и знатно мања улагања у изградњу нових објеката. У комплексу нафтнo-хемијске индустрије изграђен је нови погон хемијске индустрије Панчево - "Петрохемија", допуски објекти за потребе "ХИП-а" и "Рафинерије", у оквиру индустрије стакла Панчево подигнута је нова фабрика по "Питсбург" технологији, а у области прехранбене индустрије довршен је погон нове Пиваре као и подизање нових погона у оквиру индустрије конфекције и трикотаже.

После 1980. године изграђено је неколико погона прехранбене индустрије и индустрије готових текстилних производа (погон Банаћанке у Омољци) као и неколико објеката из домена прераде секундарних сировина. Уз то, извршена је реконструкција и доградња постојећих погона у оквиру металне и прехранбене индустрије.

Године 1991. индустрија на подручју општине је запошљавала 20.180 радника², односно, 161 радник на 1000 становника што је индекс 1,53 у односу на Јужно-банатски регион (105 запослених/1000 становника) или 1,42 у односу на Војводину (113 запослених на 1000 становника), или 1,68 у односу на Републику Србију (96 запослених на 1000 становника). Ипак, индустрија општине Панчево према оствареном доходу по једном запосленом заостаје у односу на просечне вредности широк просторних целина (индекс 96 у односу на Републику, индекс 76 у односу на Војводину, и индекс 78 у односу

² Према подацима из публикације Општине у Републици Србији 1992. године - статистички подаци (РЗС, 1993) у индустрији општине Панчево запослено је 20.180 радника. Према подацима добијеним на терену индустрија општине Панчево ангажује 19.505 запослених (извор података: ИНД 1, децембар 1991. године, Одељење РЗС у Панчеву).

на Јужно-банатски регион). То је последица високих губитака ове делатности, високог степена задужености и неликвидности у пословању, уз високу увозну зависност и застарелост опреме што је у крајњој линији условило ниску продуктивност и ефикасност пословања. У оквиру Војводине, 1991. године индустрија општине Папчево ангажује 8,9% запослених, 14,9% активних основних средстава, а учествује са свега 6,4% у структури дохотка ове делатности.

Индустрија општине Папчево учествује са 58,5% запослених у индустрији Јужно-банатског округа, са 72,1% у активним основним средствима и остварује 44,1% дохотка.

Посматрано на широк општински ниво, у индустрији је ангажовано 48,9% од укупно запослених (односно 56,5% запослених у привреди општине), чак 73,3% активних основних средстава привреде и остварује 38,0% дохотка привреде.

Основне геодемографске тенденције

У демографском развоју општине Папчево, могуће је издвојити два периода различитих карактеристика кретања броја становника општине³. Прво раздобље, од друге половине 19 века све до краја Првог светског рата, кад се становништво општине спорије повећавало од броја становника Војводине као последица периферног географског положаја општине у Аустро-угарској монархији. Друго раздобље, од краја Првог светског рата до данас, кад долазе до изражаја предности положаја града и општине у односу на околини простор (пре свега предности саобраћајно-географског положаја, могућности развоја диверсификоване структуре делатности, близина Београда итд.). Ипак, и према попису становништва из 1921. и 1931. године, поред пораста броја становника у општини, њено учешће у Војводини се процентуално смањује. Тек попис становништва из 1948. године указује, као и сви остали пописи, на пораст учешћа популације општине Папчево у Војводини. Наиме, од 1953. године Војводини карактеристичније успорени демографски раст, чак и депопулација у последњој међупописној декади док општина Папчево има константан раст броја становника.

Пораст броја становника у првом и другом послератном међупописном периоду већим делом је резултат већег миграционог салда од природног прираштаја. Након Другог светског рата одлазак Немца је створио празан простор и материјалну основу за масовна досељавања из других простора Југославије (Пић Ј., 1984) из Македоније (насеља: Јабука, Качарево, Глогоњ), Средишње Србије

³ На основу података из публикације Група аутора (1996): Општина Папчево... таб. 52. стр. 62, Пић Ј. (1984) таб. 2. и прилогу.

(Банатски Брестовац, Старчево, Омољница, Долово), Босне и Херцеговине и Далмације (Старчево, Банатско Ново Село).

Таб. 1. - Промена броја становника у периоду од 1948-1991. године

Tab. 1. - Change in population number in the period of 1948-1991

Пасеља	1948	1953	1961	1971	1981	1991	индекс 1991/48	индекс 1991/61
Б.Брестовац	4068	4289	4322	3809	3865	3715	91	86
Банатско Ново Село	6129	6378	7225	7872	7963	7987	130	111
Глогољ	3678	3175	3230	3257	3605	3475	94	108
Долово	5983	6273	6766	6582	6836	6790	113	101
Ивањово	2169	2196	2066	1893	1947	1439	66	70
Јабуча	4392	4623	5245	5453	6453	6598	150	126
Качарево	5044	5899	7792	8088	8309	8103	161	104
Омољница	5084	5026	5565	5693	6500	6782	133	122
Панчево	30516	34748	46679	61588	71009	72793	239	156
Старчево	3880	3676	4854	6545	7304	7579	195	156
ОПШТИНА	70943	76283	93744	110780	123791	125261	177	134

Извор: СЗС (1994): Попис становништва, домаћинства и пољопривредних газдинстава у 1991. години - Упоредни преглед, књ. 9, Београд.

Интензивнији раст укупног становништва остварен у периоду 1961-71. година последња је и врло интензивног процеса индустријализације (изградња капиталних објеката нафтно-хемијског комплекса). То је изазивало значајне промене у популацијско-просторној структури не само града већ целокупног подручја (нова радна места отворила су могућност запошљавања великог броја радно-способног становништва како са подручја општине, тако и са ширих подручја што је имало за последицу изражајнија имиграциона кретања).

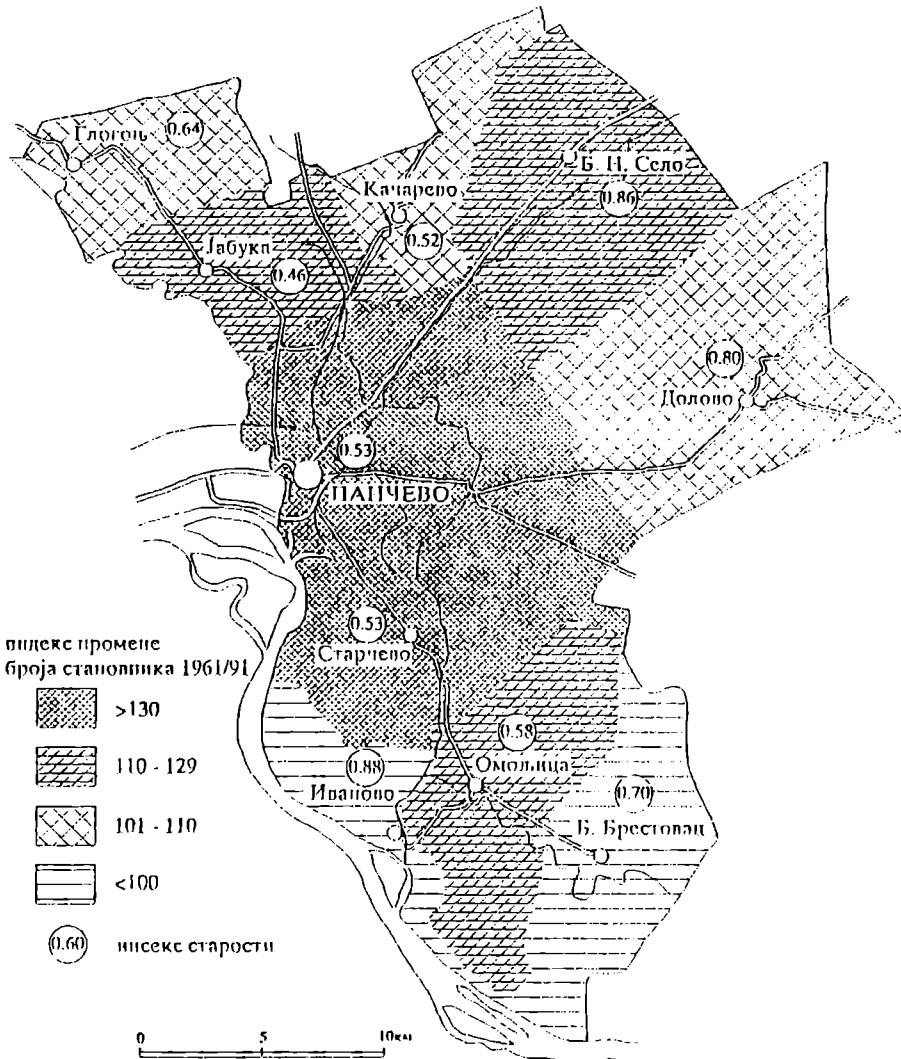
Све до последње међуописне декаде миграције су позитивно утицале на популациони раст општине, али је у периоду 1981-91. остварена негативна стопа миграционог салда.

У односу на 1948. годину, пораст становништва 1991. године остварен је у 7 насеља општине а опадање у 3 насеља: Банатски Брестовац, Глогољ и Ивањово (Таб. 1.). Број становника у општинском центру се повећао за 2,4 пута у периоду 1991/48. година (године 1964. граду Панчеву припојено је насеље Војловица).

Разлике у динамици кретања броја становника у периоду 1961-91. указују на постојање две зоне различитог демографског развоја:

- *Прву зону* чине насеља у близини општинског центра која имају константан пораст становништва: Старчево, Омољница, Јабуча, Качарево и насеље на крајњем северисточном делу општине на левној заравни - Банатско Ново Село које остварује позитиван демографски развој иако се налази на знатној удаљености од општинског центра али се одликује повољним саобраћајним положајем (кроз

атар насеља пролази железничка пруга и друмска саобраћајница магистралног значаја Београд-Панчев-Вршац-Тамишвар).

(1. интензивни раст, 2. умерени раст, 3. стагнација, 4. опадање становништва, 5. индекс старости)

Ск. 1. - Насеља према динамици кретања становништва у периоду 1961-91.

Sk. 1 – Settlements according to dynamics of motion of population in the period 1961-1991

- Другу зону чине насеља на периферији општине, на релативно већој удаљености од општинског центра. У овој зони се издвајају две групе насеља. Једну групу чине насеља са константним опадањем броја становника у посматраном периоду, то су насеља мање повољног саобраћајно-географског положаја - Банатски Брестовац или изузетно неповољног морфолошког положаја за насељавање као на пример насеље Иваново (сместено у алувијалној равни и повезано локалним путем са Омољцом). Другу групу чине насеља Долово и Глогол, у којима број становника има неуједначен демографски развој са тенденцијом стагнације или опадања броја становника.

У 1991. години, степен концентрације становништва у општинском центру износио је 58,6% популације општине, а у градским насељима⁴ 71,1%, док је 1961. године 50% становништва општине живело у општинском центру.

Подручје општине захватио је процес старења становништва. Наиме, становништво општине Панчево налази се у стадијуму демографске старости⁵ с обзиром да индекс старости 1991. године износи 0,5, што је у односу на целокупно подручје Војводине, где је индекс старости 0,71, знатно повољније. Посматрано по насељима, индекс старости се креће у распону од 0,46 (у стадијуму или на прагу демографске старости у насељу Јабука) до 0,88 (стадијум дубоке демографске старости популације насеља Иваново). Индекс старости становништва општинског центра износи 0,53.

У посматраном периоду (1961-91.), контингент радно-способног становништва повећан је од 63,9% (59.873) на 66,1% (80.790) становништва у земљи.

Промене у економској структури становништва

Између привредног и друштвеног развоја неког подручја и економске структуре становништва постоји међусобна условљеност и двосмерна веза. С једне стране, привредни развој непосредно мења економску структуру становништва, док структура и кретање радне снаге и становништва утиче на ниво и динамику привредног развоја.

Анализа активности становништва општине Панчево у периоду 1961-1991. година указује на тенденцију опадања удела издржавног становништва, а пораст удела лица са личним приходима уз незнатни

⁴ Градским насељима, према правно-административном акту, припадају поред Панчева, и насеља Качарево (неаграрно насеља са нуклеусом индустријске производње из области машинградње) и Старчево (као неаграрно приградско насеље просторно скоро спојено са Панчевом).

⁵ Према стадијумима демографске старости приказаним у публикацији Групе аутора (1995): Становништво и домаћинства СР Југославије према Попису 1991. године, Становништво 47, Савезни завод за статистику, ЦДИ-ИДП, Београд, 1991, стр. 131

пораст и активног становништва (Таб. 2.). Економска искористиеност радног коинтигента (приказана кроз однос активног становништва радноспособног узраста и радног коинтигента становништва) износила је 1991. године 66,1%; знатно виши коефицијент искористиености има мушка популација (77,5%) у односу на женску популацију (53,4%).

Општа стопа активности на нивоу општине 1991. године износила је 45,0%, што је благо повећање у односу на стопу активности становништва 1961. године (43,1%), иако је у апсолутном износу у овом периоду број активних повећан за 26%. Посматрано по насељима, пораст опште стопе активности остварен је у насељима која карактерише укупан пораст становништва (насеља у приградској зони општинског центра). Од ове правилности одступа насеље Банатско Ново Село где је опадање активног становништва уз пораст укупног становништва праћено падом опште стопе активности.

Таб. 2. - Структура становништва према активности 1961. и 1991. године

Tab. 2. - Population structure according to occupation 1961 and 1991

Насеље	Активност 1961. године		Укупан број становника	Удео активног становништва	Активност 1991. године		Укупан број становника	Удео активног становништва
	свега	ж			свега	ж		
Б. Брестовац	1777	546	50	2495	1469	485	478	1709
%	41.1	12.6	1.2	57.7	40.2	13.3	13.1	46.7
Б. Н. Село	3702	1281	175	3348	3209	989	661	3661
%	51.2	17.8	2.4	46.4	42.6	13.1	8.8	48.6
Глобље	1231	261	33	1966	1281	346	376	1620
%	38.1	8.1	1.0	60.9	39.1	10.6	11.5	49.4
Дрљаво	3443	1145	104	3219	2779	681	483	3425
%	50.9	16.9	1.5	47.6	41.6	10.2	7.2	51.2
Ивањеве	978	265	21	1067	467	99	149	583
%	47.3	12.8	1.0	51.7	38.9	8.3	12.4	48.7
Јабуче	1897	363	99	3249	2742	948	655	3033
%	36.2	6.9	1.9	61.9	42.6	14.7	10.2	47.2
Каларево	2775	535	259	4785	3318	1170	1059	3464
%	35.6	6.9	3.3	61.1	42.3	14.9	13.5	44.2
Орбљина	2281	523	88	3196	2691	855	705	3164
%	41.0	9.4	1.6	57.4	41.0	13.0	10.7	48.2
Пилчево	30362	6047	2741	23576	33791	14868	11333	26544
%	43.6	13.0	5.9	50.5	47.1	20.7	15.9	37.0
Славјево	1977	438	96	2781	3298	1108	778	3362
%	40.7	9.0	2.0	57.3	44.3	14.9	10.5	45.2
ОПШТИНА	40423	11407	3666	49655	55045	21458	16677	50505
%	43.1	12.2	3.9	53.0	45.0	15.5	13.6	41.4

Извор: SZS (1966): Popis stanovništva 1961. godine knj. XV, Beograd; CZS (1994): Попис становништва 1991. године, Активност и пол, књ. 7, Београд.

Другу групу чине депопулациона насеља или насеља у стагнацији, у којима је дошло да опадања броја активних лица, а тиме и опште стопе активности (или је на приближно истом нивоу). Овакав процес може бити последица опадања активности млађег становништва (младог радноспособног становништва које се иселава), као и интензивног смањења удела пољопривредног становништва које се иначе одликује вишим стопама економске активности.

Као последица свеукупног развоја (друштвеног, привредног, социјалног) запажа се повећање стопе активности жена са 12,2% (1961. године) на 17,5% (1991. године) док је у апсолутном износу број женског активног становништва повећан за 46%. Овај процес је нарочито изражен у приградским насељима.

Пољопривредно становништво. Привредни и деморафски развој града Панчева условили су значајне промене у структури делатности изазивајући убрзану деаграризацију. Развој индустрије и других привредних и непривредних делатности изазива трансфер радне снаге из пољопривреде. Огуда је учешће пољопривредног становништва на подручју Војводине смањено са 51,8% у 1961. години на 13,7% у 1991. години, док је у општини Панчево смањено са 38,3% на 7,4% у истом периоду⁶.

Таб. 3. - Пољопривредно становништво 1961. и 1991. године

Tab. 3. - Agricultural population 1961 and 1991

година пописа	пољоприв. станов.	% пољоприв. у укуп. становни.	активно пољоприв. становништво	% актив. у укуп. актив. становни.	% актив. пољ. у укуп. пољоприв. становништву
1961	35877	38.3	16555	30.4	46.1
1991	8989	7.4	4204	7.6	46.8

Извор: SZS (1966): Poljoprivredno stanovništvo po naseljima, knj. XV, Beograd; СЗС (1994): Домаћинства, пољопривредно становништво и пољопривредни фондови домаћинства, подаци по насељима, књ. 8, Београд.

Анализом учешћа пољопривредног становништва у укупној популацији посматрана по насељима, добија се детаљнија слика развоја процеса деаграризације. Године 1961. само 3 насеља имало је мање од 50% пољопривредног становништва (Панчево 11,2%,

⁶ Треба напоменути да је на подручју Војводине, услед раније започетог процеса индустријализације и урбанизације, 1961. године остварен виши ниво развијености мреже насеља, са оформљеном стабилном матрицом градова и релативно великим и прилично равномерно размештеним сеоским насељима него у друге две макрорељне у оквиру Србије (Средишња Србија и Космет) - Велковић А., Јовановић Р., Тошић Б. (1995): Градови Србије - центри развоја у мрежи насеља, Посебна издања књ. 44, Географски институт "Јован Цвијих" САНУ, Београд, стр. 84.

Качарево 30,2%, Јабука 49,2%), док из групе осталих насеља издвајамо Долђво са 88,8% пољопривредног становништва. Током тридесетогодишњег периода, промене у свим насељима одвијале су се у смеру смањења учешћа пољопривредног становништва, при чему је овај процес био различитог интензитета (Ск.2, Таб.4). Изузев насеља Долова са 32,4% и Банатског Ново Села са 28,5% пољопривредних становника, у осталим насељима пољопривредно становништво чинило је мање од 20% укупне популације, а у 4 насеља је чак испод 10%. Најинтезивније промене управо су се дешавале у насељима у којима је присутна депопулација или пак стагнација у демографском развоју укупне популације.

Таб. 4. - Насеља према учешћу пољопривредног и активно пољопривредног становништва, 1961 и 1991. године

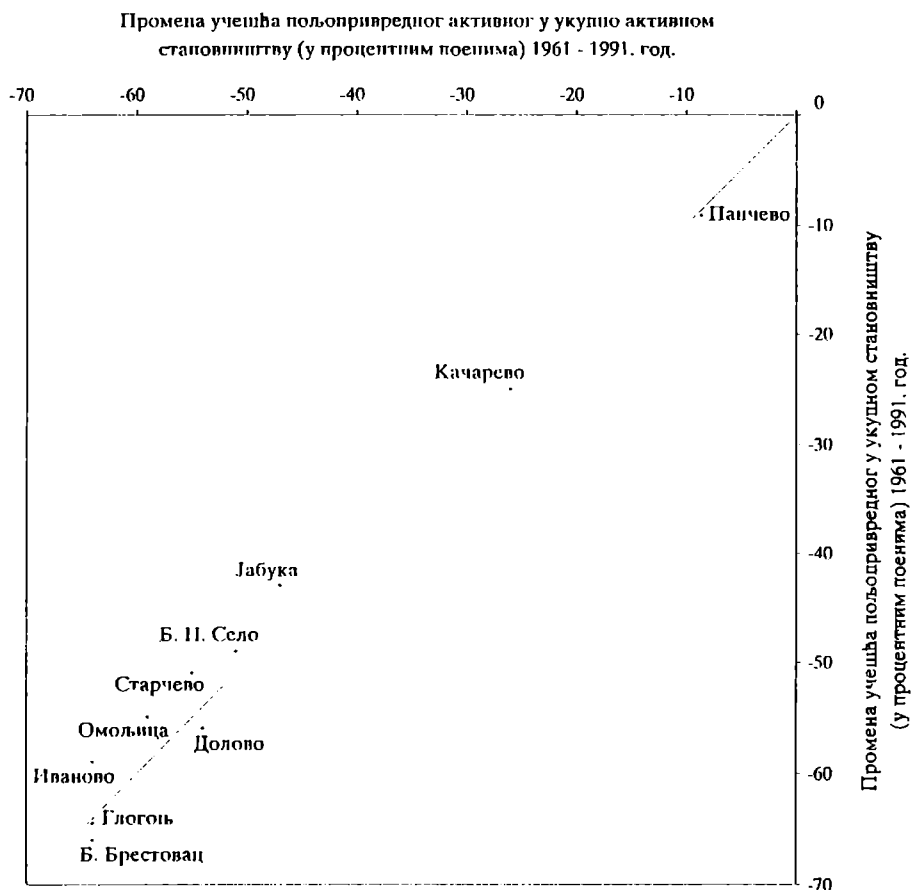
Tab. 4. – Settlements according to participation of agricultural and active agricultural population 1961 and 1991.

		Учешће пољопривредног у укупном становништву (%)							
		1991. године				1961. године			
		< 5.0	5.1-10.0	10.1-25.0	25.1-50.0	<25.0	25.1-50.0	50.1-75.0	75.1-90.0
учешће активно пољопривред. у укупно активно становништ. (%)	< 5.0	Папчево	Јабука Качарево						
	5.0-10.0		Старчево						
	10.1-25.0			Б. Брестовац Глогољ Омољца		Папчево			
	25.1-50.0			Иваново		Качарево			
	50.1-75.0				Б.Н. Село Долово		Јабука	Омољца Старчево	
	75.1-90.0								Б. Брестовац Б.Н. Село Глогољ
	>90.0								Долово Иваново

Извор: SZS (1966): Poljoprivredno stanovništvo po naseljima, knj. XV, Beograd; СЗС (1994): Домаћинства, пољопривредно становништво и пољопривредни фондови домаћинства, подаци по насељима, књ. 8, Београд.

Са смањењем пољопривредног становништва у већини насеља (у апсолутном и релативном износу) расте стопа активности пољопривредног становништва али опада учешће активног пољопривредног у укупном активно становништву (са 46,1% у 1961. на свега 7,6% у 1991. години). Нарочито интензиван процес био је у последњем међупописном периоду. Висок степен деаграризације остварен је у насељима у близини општинског центра (учешће до 10% пољопривредног активног у укупно активно становништву): Јабука,

Качарево, и Старчево као насеља са већ формираним нуклеусом непољопривредних делатности.

Ск. 2. - Интензитет промена пољопривредног и активно пољопривредног становништва у периоду 1961-1991.

Sk. 2 – Change intensity of agricultural and active agricultural population in the period 1961- 1991.

Промене пољопривредног и активног пољопривредног становништва у току тридесетогодишњег периода дешавале су се у истом смеру (опадања) али различитог интензитета:

- као што је већ наглашено, веома интезивне промене (преко 50 процентних поена) у насељима удаљенијим од општинског центра (депопулацијска или насеља у стагнацији) али и у Старчеву и Омољици, као насељима у којима се број становника повећава,

- промене умереног интензитета (10-50 процентних поена) у насељима у близини општинског центра (Јабuka и Качарево) у којима је и 1961. године учешће пољопривредног и активног пољопривредног у укупном (односно, укупно активном становништву) било мање од 50%,

- промене слабог интензитета (испод 10 процентних поена) у Панчеву, које је и 1961. године имао висок степен рашчлањености структуре делатности.

Активно становништво према делатностима карактерише дату друштвену поделу рада и изражава утицај које привредно кретање врши на промену економског састава радне снаге и становништва па је адекватан индикатор нивоа економског развоја. Та економска структура се модификује у току економског развоја што је резултат веће диверзификације и професионалне специјализације унутар појединих делатности (Група аутора, 1995).

Просечан интензитет промена у структури делатности у тридесетогодишњем периоду на нивоу општине износио је 31,4 процентних поена.

Таб. 5 - Промена структуре делатности по насељима 1961-1991. године (у процентним поенима)

Tab. 5. - Changes in structure of occupation by settlements 1961 and 1991 (in percentage points)

насеља	сектор делатности				интензитет структурних промена
	примарни	секундарни	терцијални	квартарни	
Б.Брестовац	-47.2	34.5	13.8	3.8	47.2
Б.Ново Село	-41.8	21.1	15.8	4.9	41.8
Глогољ	-58.0	42.0	12.4	3.6	58.0
Долово	-41.9	25.1	11.0	5.8	41.9
Иваново	-47.9	30.7	13.5	3.7	47.9
Јабuka	-45.8	27.5	13.3	3.0	45.8
Качарево	-24.2	10.7	10.4	3.1	24.2
Омољница	-52.9	31.9	16.0	5.0	52.9
Панчево	-8.3	-5.1	9.9	3.5	13.4
Старчево	-50.9	30.2	16.7	4.0	50.9
ОПШТИНА	-31.4	12.7	13.5	5.2	31.4

Извор: SZS (1965) - Popis stanovništva 1961. - Aktivnost i delatnost po naseljima, knj. XIV, Beograd; СЗС (1991): Попис становништва 1991. године, Документациона табела 008, Београд

Смер структурних промена у свим насељима на територији општине имао је слична обележја (Таб. 5., Ск. 3. и Ск.4):

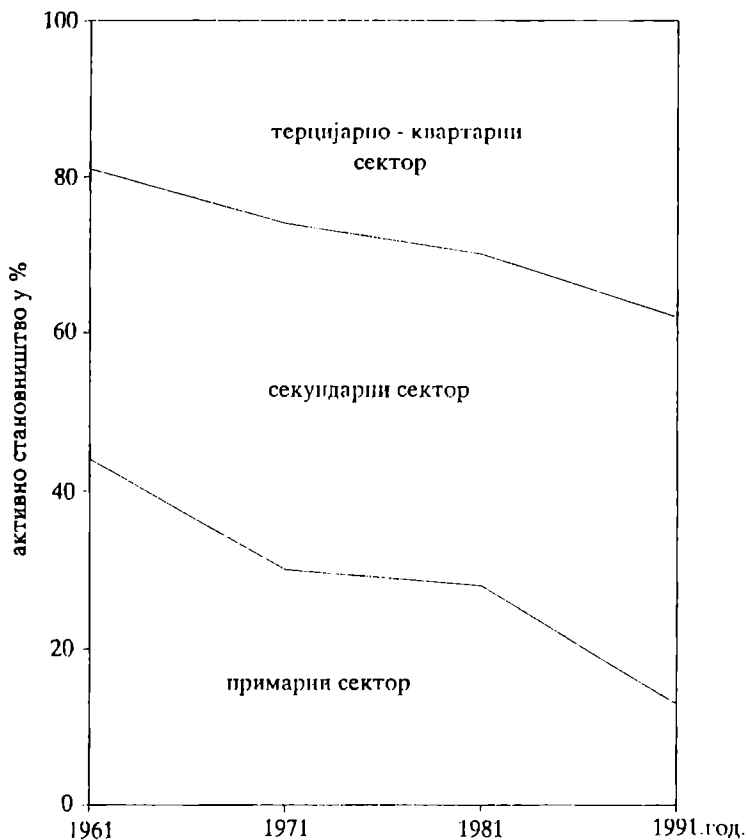
- значајно смањење учешћа примарног сектора у већини насеља, а најслабије је било у општинском центру и Качарево,

- повећање учешћа секундарног сектора: изразито јако, преко 25 процентних поена, у већини насеља; једино је у општинском цен-

тру био супротан смер релативне промене слабог интензитета због јачања терцијарно-квартарног сектора у структури делатности, јачање терцијарно-квартарног сектора у свим насељима сличног интензитета, између 15 и 20 процентних поена.

Интензитет структурних промена по периодима био је различит: врло интензиван у првом и последњем периоду, а слаб у периоду 1971-1981. година. Углавном су испољене сличности у смеру развоја структуре делатности, али и неке разлике:

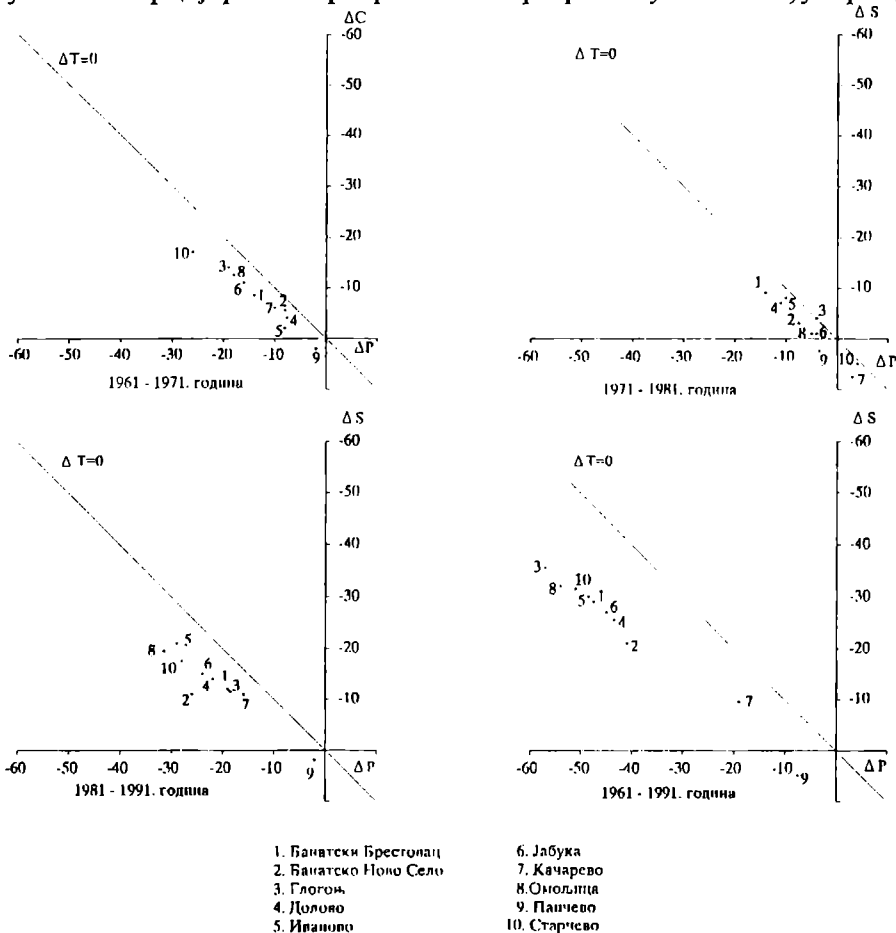
- опадање учешћа примарног сектора а пораст терцијарно-квартарног, док је супротан смер промена, односно, пораст учешћа примарног сектора остварен у периоду 1971-1981. године у Качареву и Старчеву,

Ск. 3. - Активно становништво у општини по секторима делатности

Sk. 3 - Active population in the district by sectors of occupation

-пораст учешћа секундарног сектора у структури делатности је био у првом и трећем периоду, а опадање у другом периоду за општину као целину, пре свега због опадајуће тенденције промена у насељима Качарево, Панчево (опада овај сектор кроз све периоде истраживања) и Старчево; у осталим насељима врло је интензиван процес промена у последњем међупописном периоду и он постаје доминантан сектор у структури делатности у 7 насеља (1991. године), учешће терцијарно-квартарног сектора расте у свим међупериодима

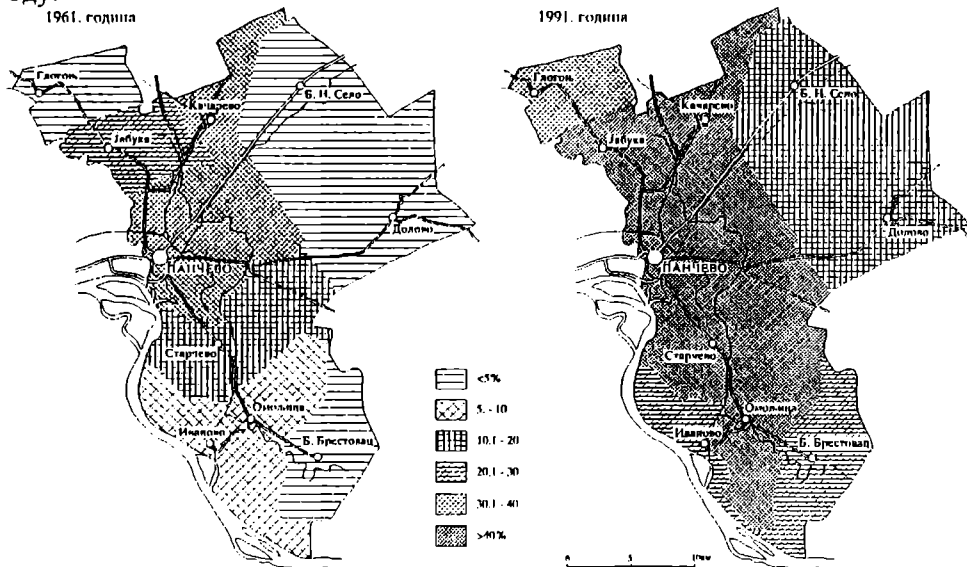

Ск. 4. – Промене структуре делатности по насељима (у процентним поенима)

Sk. 4 – Structure of occupation change by settlements (in percentage points)

Посматрано по пописним периодима, најинтензивније промене структуре делатности дешавале су се у последњој међупописној декади, када је интензитет промена на нивоу општине износио 14,6

процентних поена. Наиме, 1961. године изузев Панчева и Качарева, остала насеља карактерише слабо диверсификована структура делатности у којој доминира примарни сектор. Промене су се углавном одвијала кроз привлачење становништва из пољопривреде и усмеравањем у друге секторе (пре свега секундарни). Ефекти великих инвестиционих улагања 60-тих и 70-тих година у индустријску делатност условили су настанак полова развоја (мисли се пре свега на нафтно-хемијски комплекс) који је иницирао развој и других делатности (саобраћаја, развој луке Дунав, као и низ пратећих делатности у пружању услуга становништву) у последњем међупописном периоду.

Ск. 5. - Учесће активног становништва у индустрији у укупном активном становништву 1961 и 1991. године

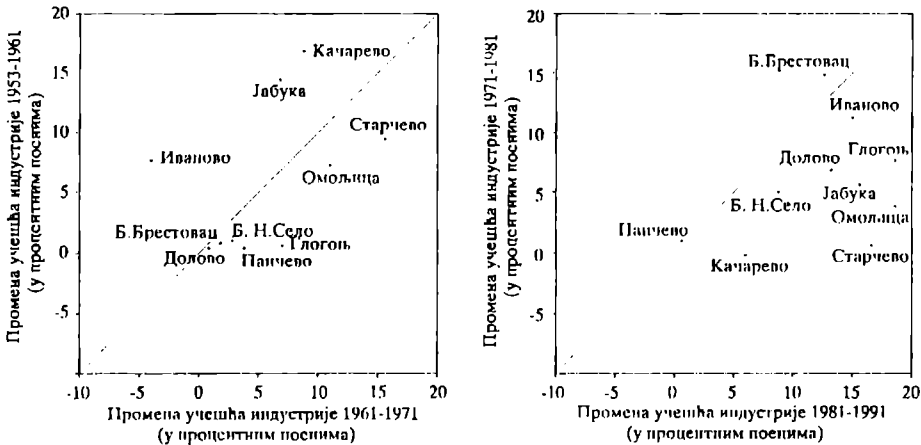
Sk. 5 – Participation of active population in industry in total active population (degree of industrialization)

Године 1953. у индустрији било је ангажовано 15,5% активног становништва⁷, 23,4% у 1961. години, 30,7% у 1971. години, 33,3% у

⁷ У активно становништво према секторима (и према делатностима) нису узета у обзир обележја ван делатности и непознато, извор података SZS (1958): Popis stanovništva 1953. knj. XIV, Beograd, SZS (1965): Popis stanovništva 1961, godine - Aktivnost i delatnost po naseljima, knj. XIV, SZS (1974): Popis stanovništva - delatnosti po naseljima knj.X, SZS - Popis stanovništva 1981, dokumentacione tabele - Stanovništvo prema mestu stanovanja i aktivnosti, SZS - Popis stanovništva 1991 - Dokumentaciona tabela 008,

1981. години 39,9% у 1991. години. Промене учешће активног становништва-ангажованих у индустријској делатности подударају се са издвојеним фазама развоја индустрије на подручју општине. Наиме, 60-тих година започета је индустријска производња у нафтном и петрохемијском комплексу, чије функционисање је омогућило отварање бројних радних места и ангажовање знатног дела активног становништва са подручја општине.

У свим насељима, промене учешћа активног становништва у индустрији (у односу на укупно активно становништво) имале су тенденцију пораста, али различитог интензитета. Само у периоду 1961-1971. година у насељу Иваново остварена је негативна промена учешћа индустрије у структури делатности. Изузев Панчева и Банатског Брестовца, у осталим насељима интензивније промене су у периоду 1981-1991. година. Генерално гледајући, промене слабог интензитета остварене су у Панчеву (Ск. 6.) затим у Качареву. Интензивније промене остварене су у насељима Старчево, Глогоњ, Јабука и Омољца, што потврђује напред изнети закључак да су се ефекти индустријализације највише испољили у последњој међупописној декади.

Ск. 6. - Однос промене величине учешћа активних у индустрији у укупно активном становништву
 Sk. 6 – Relation of change of degree of participation of active in industry in total active population

Типови насеља – остварене промене у развоју насеља

Према учешћу активног становништва у примарном сектору делатности на основу метода троугла Н. Ферхе-а и А. Вељковића⁸ извршена је следећа типологија насеља:

- изразито неаграрна насеља (N) са мање од 10% учешћа активног становништва у примарним делатностима,

- неаграрна насеља (n) са учешћем између 10% и 25% активног становништва у примарним делатностима,

- мешовита насеља (M) са 25% до 50% активног становништва у примарним делатностима⁹

- сеоска насеља (p) са преко 50% активних становништва у примарним делатностима, са три подтипа у зависности од учешћа активног становништва у примарним делатностима: од 50-75% (подтип p1), од 75% - 90% (подтип p2) и аграрна насеља са преко 90% активног становништва у примарним делатностима (подтип p3).

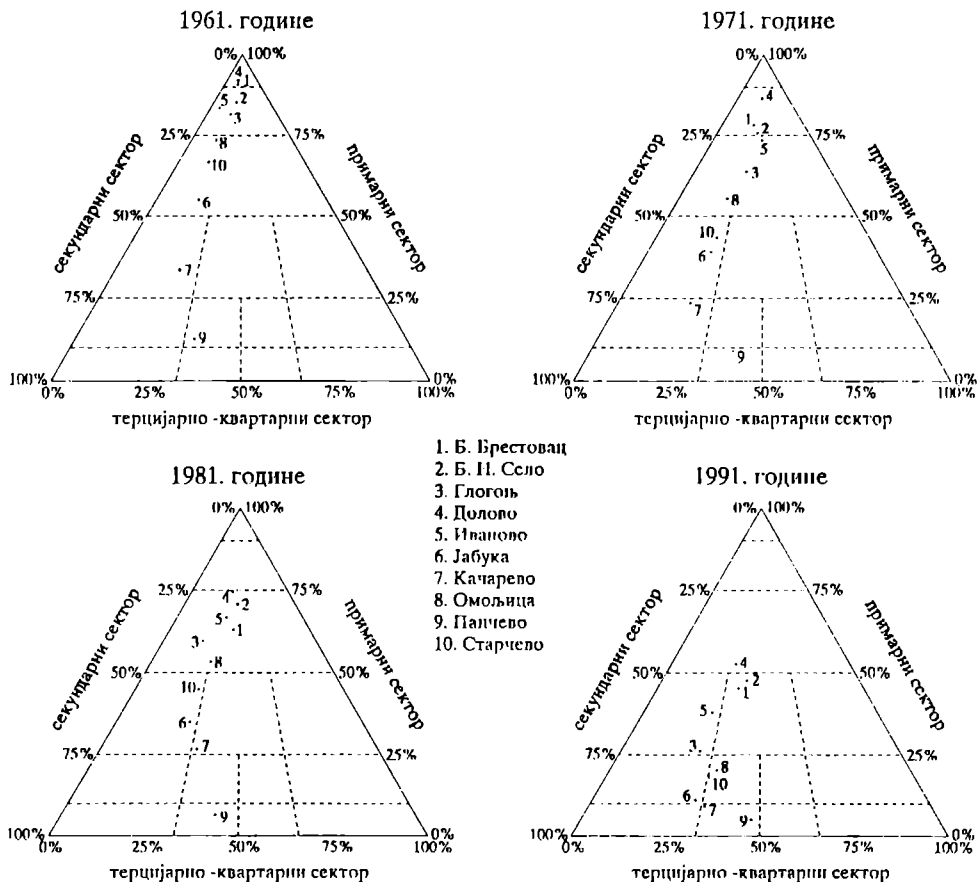
Трансформацијом структуре делатности (Ск. 7) долази до промена функционалних садржаја у насељу чиме она мењају тип. Процес деаграризације инициран развојем индустрије 60-тих година, био је неуједначен по периодима истраживања - интензивнији у првом (1961-1971) и трећем периоду (1981-91), а релативно слабијег интензитета промена у средишњем периоду осматрања (1971-1981). Смер промена био је идиентичан у свим периодима, тако да од 8 насеља аграрног типа у 1961. години, на крају посматраног периода (1991.) на подручју општине постоји још само једно насеље аграрног типа - Долово (са 51% активног становништва у примарним делатностима). Према томе, типови насеља који се издвајају у 1991. години

⁸ Ferhe N. (1961): Die Gemeindetypen nach der Erwerbsstruktur der Wohn-Bevölkerung - Raumforschung und Raumordnung, Heft 3; Veljković A. (1968): Mreže gradova u užoj Srbiji, Vojvodini i Kosmetu, specijalistički rad, Ekonomski fakultet, Beograd, str. 69-71; Veljković A. (1977): Mreža gradova u Srbiji bez pokrajina - karakteristike i razvoj mreže gradova u posleratnom periodu, Simpozijum "Regionalno prostorno planiranje" knj. 1, JUGINUS, Beograd, prema Tošić B. (1996): Naselja Podrinjsko-kolubarskog regiona, Zadužbina Andrejević, Beograd, s. 40.

⁹Насеља из групе изразито неаграрна, неаграрна и мешовита могуће је детаљније класификовани у зависности од односа учешћа секундарног и терцијарно-квартарног сектора: насеља са односом у секундарним према терцијарно-квартарном сектору већим од 2 (INs, Ns Ms); насеља са односом активног становништва у секундарном сектору према активном становништву у терцијарно-квартарном сектору између 1 и 2 (INst, Nst i Mst), насеља са односом у терцијарно-квартарном сектору према секундарним већим између 1 и 2 (INts, Nts i Mts) и насеља са односом у терцијарно-квартарном сектору према секундарном сектору већим од 2 (INt, Nt i Mt) према (Вељковић А., Јовановић Р., Тошић Б. (1995), с. 52, Тошић Б. (1996) с. 40.

у општини Панчево су следећи:

- град-Панчево и Качарево као изразито неаграрна насеља,
- неаграрном типу насеља припадају остала 3 насеља у приградској зони у којима су се одвијале врло интензивне промене: Јабука, Омољца и Старчево,
- 4 насеља припадају мешовитом типу насеља са, углавном, доминацијом секундарног сектора,
- аграрно насеље - Долово.
- Однос између секундарног и терцијарно-квартарног сектора се уједначио са 1,92 (1961.) на 1,31 (1991. године).

Sk. 7. - Типови насеља према структуре делатности
 Sk. 7 – Types of settlements according to occupation structure

различитог интензитета.

Уколико анализирамо интензитет структурних промена заједно са променама броја становника долази се до следећих закључака (Ск. 7):

- врло слабе промене структуре делатности уз надпросечан пораст становништва остварен је у Панчеву, општинском центру у коме се као фактор промена испољава развој терцијарно-квартарног сектора. (напомена активно становништво према месту становања а не рада);

- умерени интензитет структурних промена уз стагнацију броја становника у насељу Качарево, где су промене у терцијарно-квартарном сектору биле снажније по интензитету од промена секундарног сектора,

- јаке промене структуре делатности у Долову, као насељу у стагнацији броја становника, и Банатском Новом Селу као насељу умереног пораста броја становника, али са интензивним променама (приближно истим) и у секундарном и у терцијарном-квартарном сектору; и

- промене врло јаког интензитета у структури делатности које су се дешавале у највећем броју насеља: било да је реч о депопулацијским (Б. Брестовац, Иваново) или насељима са стагнацијом демографског развоја (Глогоњ); то су привредно неразвијена, слабије саобраћајно повезана насеља, на већој удаљености од општинског центра), или су насеља позитивног демографског развоја (насеља у приградској зони општинског центра - Јабука, Омољица, Старчево).

Закључна разматрања

Интензиван процес деаграризације околних насеља инициран је развојем индустрије у центру општине. Изражен пол развоја, настао формирањем нафтно-хемијског комплекса (у периоду 1960-75. година), подстакао је и изазвао значајне промене у функцијско, популацијско и морфолошко-просторној структури насеља. У раду је разматран аспект популацијско-просторних промена и анализиран је кроз трансформацију економских структура становништва.

Први аспект промена које се дешавају у насељима изазване посредним или непосредним утицајем индустрије, огледа се у порасту дневних миграната. На нивоу општине учешће радника дневних миграната у укупно активном становништву је порасло са 22,6% у 1961. години на 31,9% у 1991. године. Према томе, повећање обима дневних миграната последица је индиректног подстицајног деловања града Панчева (Вељковић А., Јовановић Р., Тошић Б. 1995) који се испољавао кроз процес деаграризације у свим насељима (степен деа-

граризације је повећан са 59,0% у 1961. години на 92,4% у 1991.) инициран је, пре свега развојем индустрије, а потом и развојем осталих непољопривредних делатности.

На основу изнетих анализа, на подручју општине Панчево могуће је извојити две зоне демографског развоја насеља са аспекта промена економских структура:

- Прву зону чини општински центар са приградским насељима у којима су одвијале промене истог смера али различитог интензитета. У насељима ближим Панчеву као географском полу развоја (Јабука, Качарево, Старчево и Омољица) долази до промена и функцијске структуре, пораста броја запослених и пораста броја становника, као и промена у морфолошкој структури насеља кроз изградњу стамбених објеката па и нових стамбених зона.

- Другу зону чине насеља у стагнацији или опадању популације, такође, са значајним интензитетом структурних промена.

У насељима удаљенијим од центра, која су мешовитог типа, изражен процес деаграризације праћен је или опадањем броја становника (услед утицаја биолошке депопулације, као и пресељења у центар или граду ближа насеља: Иваново, Банатски Брестовац) или стагнацијом демографског развоја (Глогоњ, Долово). У њима расте број дневних миграната и, такође, је појачана стамбена изградња праћена изградњом објеката инфраструктуре.

Литература

- Васовић М. (1977) - *Преображај географске средине у СР Србији под утицајем индустрије*, Зборник X конгреса географа Југославије, Београд.
- Veljković A. (1968): *Mreže gradova u užoj Srbiji, Vojvodini i Kosmetu*, специјалистички рад, Економски факултет, Београд.
- Veljković A. (1977): *Mreža gradova u Srbiji bez pokrajina - karakteristike i razvoj mreže gradova u posleratnom periodu, neke relacije koje mogu imati opštiji, teorijski značaj*, Симпозијум "Regionalno prostorno planiranje" књ. 1, JUGINUS, Београд.
- Veljković S.A. (1983): *Industrija kao komponenta prostorno-funkcionalne strukture Beograda*, *Horizonti urbanizma* 16, JUGINUS, Београд.
- Вељковић А., Јовановић Р., Тошић Б. (1995): *Градови Србије - центри развоја у мрежи насеља*, Посебна издања књ. 44, Географски институт "Јован Цвијић" САНУ, Београд.
- Вељковић А. (1997): *Индустрија - фактор у коришћењу, организацији и трансформацији геопростора*, Посебна издања књ. 51, Географски институт "Јован Цвијић" САНУ, Београд.
- Vrišer I. (1977): *Industrijalizacije Slovenije*, *Zavod za društveno planiranje SR Slovenije*, Ljubljana.

- Vrišer I. (1979): *Industrijalizacije Jugoslavije*, Geographica Slovenica 10., Ljubljana.
- Група аутора (1953): *Производне снаге НР Србије*, Економски институт НР Србије, Београд.
- Група аутора (1988, 1989): *Revizija Generalnog urbanističkog plana grada Pančeva*, Studija društveno-ekonomskog razvoja, izveštaj 02 i 04, JUGINUS, R.O. za urbanističke poslove i prostorno planiranje "Urbanizam", Beograd-Pančevo.
- Група аутора (1995): *Становништво и домаћинство СР Југославије према Попису 1991. године*, Становништво 47, Савезни завод за статистику, Центар за демографска истраживања Института за друштвене науке, Београд.
- Група аутора (1996): *Општина Панчево - географске монографије војвођанских општина*, Институт за географију, Природно-математички факултет, Нови Сад.
- Грчић М. (1990): *Анализа просторне организације индустрије региона Београд*, Економски институт, Београд.
- Грчић М. (1993): *Развој индустрије у субурбаној зони Београда*, Зборник радова св. 41, Географски факултет, Београд.
- Грчић М. (1994): *Индустријска географија*, Научна књига, Београд.
- Зековић С. (1988): *Индустријализација и регионални развој Северне Црне Горе*, магистарски рад, Архив магистарских радова, Географски факултет, Београд.
- Илић Ј. (1967): *Privredno-geografske karakteristike Pančeva i okoline i njihovi međusobni odnosi i veze*, Doktorska disertacija, Arhiv doktorskih disertacija, Odsek za geografske nauke PMF-a, Beograd.
- Илић Ј. (1984): *Razvoj i osnovne karakteristike stanovništva jugozapadnog Banata sa posebnim osvrtom na opštinu i grad Pančevo*, Informator, sv. 19, Istorijski arhiv, Pančevo.
- Klemenčić V. (1980). *Neki socijalni uzroci i posljedice uticaja industrijalizacije Slovenije*, Geographica Slovenica 10, Ljubljana.
- Lutovac Milisav. (1967): *Uticaj industrije na poljoprivedu i seoska naselja*, Zbornik radova Prvog jugoslovenskog simpozija o agrarnoj geografiji, Ljubljana.
- Лутовац Момчило (1973): *Измена микроклиме под утицајем индустрије на примјеру Иванграда*, Посебна издања књ. 39 - Животна средина и човек, Српско географско друштво, Београд.
- Marić Đ. (1991): *Industrijalizacija Bosne i Hercegovine - geografska studija savremenog razvoja*, Geografsko društvo Bosne i Hercegovine, Prirodno matematički fakultet, Sarajevo.
- Николић М. С. (1966): *Неке карактеристике послеразног развоја индустрије Косова и Метохије*, Зборник радова Географског завода, св. XIII, Београд.
- Obradović Lj. (1991): *Geografske promene kao posledica razvoja industrije na teritoriji opštine Mladenovac*, magistraski rad, Arhiv magistraskih radova, Geograf-

ski fakultet, Beograd.

Pak M. (1979): *Industrijska delovna sila v prostorni strukturi Maribora*, Geographica Slovenica 10, Ljubljana.

Republički zavod za statistiku (1993): *Opštine u Republici Srbiji 1992. godine - statistički podaci*, Beograd.

Савезни завод за статистику (1965) - *Попис становништва 1961. - Активност и делатност по насељима*, књ. XIV, Београд;

Савезни завод за статистику (1966): *Попис становништва 1961. године* књ. XV, Београд .

Савезни завод за статистику (1994): *Попис становништва, домаћинства и пољопривредних газдинстава у 1991. године*, књ. 7, 8, 9, Београд.

СЗС : *Попис становништва, домаћинства и пољопривредних газдинстава у 1991. години - документационе табеле*, Београд.

Tošić B. (1996): *Naselja Podrinjsko-kolubarskog regiona*, Zadužbina Andrejević, Beograd.

Ferhe H. (1961): *Die Gemeindetypen nach der Erwerbsstruktur der Wohn-Bevölkerung - Raumforschung und Raumordnung*, Heft 3;

Feletar D. (1979): *Utjecaj industrije na urbanistički razvoj Koprivice*, Geographica Slovenica 10, Ljubljana.

Feletar D. (1983) : *Industrija kao faktor promjena prostorne distribucije stanovništva u Podravini*, Geografski glasnik XLV, Zagreb, str.

Feletar D. (1985): *O znanstveno-metodološkim osnovanama industrijske geografije*, Geografski glasnik XLVII, Zagreb.

Шијачки Љ. (1987): *Привреда Банаџа између два светска рата*, Филозофски факултет у Новом Саду - Институт за историју, књ. 31, Нови Сад.

Radmila Miletić

Symmary

Changes in the Economic Structure of the Population of Pančevo District Under the Influence of Industrialization

With its development power (economic strength and development speed) industry has become the basic driving force of contemporary society, as well as one of the most intensive factors of changing geographic space (with both positive and

negative influence. The advancement of industry causes important changes in economic structure, population deployment and concentration, structure and organization of the settlement network, structure of spatial usage. Besides, some forms of industry could be potential or real cause of pollution, degradation or some other kind of jeopardizing of surrounding geospace.

There is a mutual, two-way conditioning relationship between the economic and social development of an area and the economic structure of the population. On one hand, economic development directly changes the economic structure of the population, whilst the structure and motion of work power and population impacts the degree and dynamics of economic development.

The development of industry in the central part of the district initiated intensive process of deagrarization of surrounding settlements. The expressed pole of development, as a result of forming the oil complex (1960-1975) has triggered significant changes in functional, population and morphologic-spatial structure of settlements. The work deals with the aspect of population-spatial changes and analysis it through the transformation of economic structures of the population.

The first aspect of changes in the settlements as a result of direct or indirect effect of industry is the rise of daily migrants. On the district level, the participation of daily migrant workers in total body of employed inhabitants rose from 22.6 % in 1961 to 31.6% in 1991. Intensive process of industrialization has initiated the process of deagrarization in all settlements (the degree of deagrarization rose from 59.0% in 1961 to 92.4% in 1991). Changes in the structure of active population according to occupation in all settlements in Pančevo district had the same course – decrease of participation in primary occupation sector, and increase of participation in secondary and terciar-quartal sector.

The stipulated analysis give base for distinguishing two zones of demographic development of settlements in the area of Pančevo district from the aspect of changes in the economic structure:

- The first zone consists of the center of the district along with the suburban settlements where changes of the same direction, but of different intensity took place. In settlements closer to Pančevo as a geographic pole of development, changes in functional structure occur. There is an increase in number of employed population, as well as the population itself. Also, changes in morphologic structure of settlements occur, through building of housing objects, and even new residential settlements (Jabuka, Kačarevo, Starčevo and Omoljica).

The second zone comprises of settlements in stagnation or depolation settlements with also significant structural changes. In settlements more distant from the center, of mixed type, there is a strong process of deagrarization followed by decrease in number of population (due to moving down town or to settlements closer to the city: Ivanovo, Banatski Brestovac), or stagnation of economic growth (Glogonj, Dolovo). In those settlements the number of daily migrants increases and there is also a rise of housing construction along with construction of infrastructure.